

פרשת כי תבוא - מקרא ביכורים, מקורות

ד"ר חזות גבריאלי

1. דברים פרק כו

- (א) והיה כִּי־תִבְּוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבַּתְּ בָּהּ :
- (ב) וְלִקְחֹתָ מֵרֵאשִׁית! כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְּיֵא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְשִׁמַּתָּ בַטֶּנֶא וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שָׁמוֹ שָׁם :
- (ג) וּבֹאֲתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הַהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגְדַּתִּי הַיּוֹם לִיקְנֹךְ אֱלֹהֶיךָ כִּי־בֹאֲתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יִקְנֶה לְאַבְתִּינוּ לָתֵת לָנוּ :
- (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדְךָ וְהֵנִיחוֹ לַפְּנֵי מִזְבֵּחַ יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ :
- (ה) וְעָלִיתָ וְאָמַרְתָּ לַפְּנֵי| יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ אֶרְמִל אֲבִי וַיֵּרַד מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרַשׁ שָׁם בְּמַתִּי מַעֲטָ וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עֲצוּם וְרָב :
- (ו) וַיִּרְעוּ אֲתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה :
- (ז) וַנִּצְעַק אֶל־יִקְנֶה אֱלֹהֵי אַבְתִּינוּ וַיִּשְׁמַע יִקְנֶה אֶת־עֲנָנוּ וְאֶת־עַמְלָנוּ וְאֶת־לַחֲצָנוּ :
- (ח) וַיּוֹצֵאֵנוּ יִקְנֶה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמַרְא גָדֹל וּבְאֲתוֹת וּבְמִפְתָּיִם :
- (ט) וַיִּבְאֵנוּ אֶל־הַמִּקְוֹם הַזֶּה וַיִּתְּלָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרָץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ :
- (י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יִקְנֶה וְהִנְחִיתָנוּ לַפְּנֵי יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לַפְּנֵי יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ :
- (יא) וְשִׁמַּחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַתְּ לָךְ יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתְּהַלְוִי וְהִגַּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ : ס

2. רש"י הירש דברים פרק כו

(א) כי - תבוא וגו'. חלק המצוות שבמשנה תורה מסתיים בשני עניינים, מקרא ביכורים ווידוי מעשר, המצרפים את עובדות היסוד של ההיסטוריה הלאומית היהודית ואת כללי היסוד של התפקיד הלאומי היהודי וכוללים אותם בשני וידויים. אמירת שני הווידויים האלה, אחת לשנה או אחת לשלוש שנים, תזכיר לכל יהודי את מקורו ההיסטורי הלאומי ואת התפקיד הלאומי הנובע מכך. שניהם קשורים לשתי מצוות, שכבר נתבארו בתורה: ביכורים ומעשר. מצוות אלה מבטאות על ידי מעשי הודאה רבי תוכן רעיוני, כיצד עלינו להעריך את ירושת הארץ ואת העושר החומרי הנובע ממנה, כי הארץ ופירותיה הם יסודות קיומנו הלאומי ועלינו להכיר אותם על פי מקורם וייעודם. שני הווידויים האלה קשורים אפוא בקשר הדוק אל הארץ שישראל עומדים עתה לרשתה, ולפיכך המקום הראוי להם הוא בסוף מתן המצוות שהארץ ניתנת לצורך קיומן.

מראשית כל - פרי האדמה - "מראשית ולא כל ראשית" (מנחות פד ע"ב). לא נאמר "ראשית כל פרי" וגו', שהרי לא כל פירות האדמה חייבים בביכורים, אלא ההלכה למדה בגזרה שוה מ"ארץ חטה ושערה וגפן" וגו' (לעיל ח, ח) שגם הפירות הנזכרים כאן הם רק שבעת המינים ש"ארצך" משתבחת בהם.

בעודם באילן, אפילו בטרם הבשילו, מייעדים את הפירות לביכורים: "כיצד מפרישין הביכורים? יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר, קושרו בגמי ואומר הרי

אלו ביכורים" (ביכורים ג, א). ועל שם כך קרויה מצות ביכורים: "מלאה" (ראה שמות כב, כח ופי' שם):

ושמת בטנא - "מלמד שטעונים כלים" (ספרי). הפירות המיועדים להעלאה טעונים הנחה בכלי, ועל ידי כך ייעוד הבאתם גלוי כבר משעת לקיחתם מן הבית.

(ג) ובאת אל - הכהן אשר יהיה בימים ההם - "וכי עלתה על דעתך שתלך אצל כהן שלא היה בימך? אלא כהן שהוא כשר, וכן הוא אומר (קהלת ז, י): אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה" (ספרי). בבואנו אל מקדש ה' אין אנחנו פונים אל הכהן מצד אישיותו הפרטית, אלא אנחנו

ארמי אבד אבי. "אבד" בלשון קל הוא תמיד פועל עומד ופירושו: ללכת לאיבוד. נמצא פירוש "אבד": הולך לאיבוד, קרוב לאבדון.

ויגר שם. מתחילה לא היה בדעתם להשתקע במצרים, אלא הם ביקשו רשות לשהות בה כגרים, ורשות זו ניתנה להם - על כל התוצאות המרות הנובעות מכך, שהרי גרים חסרי מולדת הם נטולי זכויות במדינה כדוגמת מצרים:

במתי מעט, בשבעים נפש:

ויהי - שם, ושם הם היו לגוי, בניגוד לכל הציפיות המוצדקות; כי הם שמרו על ייחודם הרוחני והמוסרי המבדיל אותם משאר האוכלוסייה, וכך היו "מצויינים שם"

(ו) וירעו אתנו. "הרע": לצער אדם ולהתעלל בו;

ויתן - לנו וגו': ולמען התורה הזאת, לצורך קיום התורה המונחת כאן הוא נתן לנו את הארץ הברוכה המקיפה את המקדש והמקדש הוא מרכזה.

(יא) ושמת וגו'. סקירת העבר הביאה אותך לידי ההכרה שעליך להודות רק לה' על העצמאות והברכה של ההווה, והכרה זו חידשה בלבך את התמסרותך לה'. על יסוד כל אלה יכול אתה לשמוח לפני ה' בכל הטוב אשר נתן - לך, ושמחה זו - כמוה כשמחת החג "ושמחת בחגך" (לעיל טז, יד) - לא כיחידים היו מעלים את הביכורים ברגיל.

"כל העיירות שבמעמד (ראה פי' במדבר כח, ב) מתכנסות לעיר של מעמד ולנים ברחובה של עיר ולא היו נכנסים לבתים (מפני אוהל הטומאה), ולמשכים (עם אור הבוקר) היה הממונה אומר, קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו! - והשור (לזבח שלמים) הולך לפניכם וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו, החליל מכה לפניכם עד שהגיעו קרוב לירושלים; הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניכם ועטרו את בכוריהם; הפחות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם, לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים (מספר מקבלי הפנים היה תלוי במספר הבאים); וכל בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפניכם (ומפסיקים לצורך זה אפילו מלאכה של חובה) ושואלין בשלום: אחינו אנשי מקום פלוני באתם לשלום! החליל מכה לפניכם עד שמגיעין להר הבית; הגיעו להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה; הגיע לעזרה, ודיברו הלויים בשיר: ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי" (ביכורים ג, ב - ד).

(יב) כי תכלה וגו'. כבר נאמר בפרשה העיקרית של המעשרות (לעיל יד, כב - כט): נוסף על המעשר הניתן בכל שנה ללויים יש להפריש מעשר שני בכל שנה ראשונה ושניה, רביעית וחמישית של מחזור השמיטה, ומעשר זה ייאכל על ידי הבעלים בעיר המקדש; ואילו בשנה השלישית והששית, הוה אומר: בכל שנה שלישית, אין הבעלים אוכלים את המעשר השני אלא מפרישים אותו כמעשר עני על מנת לחלק אותו לעניים. כבר ביארנו שם את מצות המעשרות וכבר הערנו ששלושת המעשרות האלה - מעשר ראשון, מעשר שני ומעשר עני - מורים לנו להעריך את המטרות שיש להפנות אליהן את נכסינו הלאומיים; הרי אלו טיפוח הרוח, טיפוח הגוף וטיפוח אהבת הרע. נמצא שסדר המעשרות האלה יוצר מחזור תלת - שנתי של מעשרות. במסגרת כל מחזור המסתיים בשנה השלישית יש לקיים את כל שלושת סוגי המעשרות ויש להשלים אותם עד תום השנה השלישית, ונמצא שכל המעשרות של שלוש השנים שעברו כבר הגיעו ליעודם עד תום השנה השלישית. מסתבר שעל שם זה נקראת השנה השלישית שנת המעשר. והנה לא נאמר כאן "שנת המעשרות".